ПРИКЛАДНА ПСИХОЛОГІЯ. ПРОФЕСІЙНА Й ОРГАНІЗАЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.9:364.65-053.2:316.72
DOI https://doi.org/10.32782/2709-3093/2026.5/05

Адамчук А.В.
https://orcid.org/0009-0004-2333-8204
Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

КОМПОНЕНТНО-КРИТЕРІАЛЬНА СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ ПСИХОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІЗ ДІТЬМИ ВПО У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті теоретично обґрунтовано компонентно-критеріальну структуру готовності психологів до професійної діяльності з дітьми внутрішньо переміщених осіб у полікультурному середовищі. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю підвищення якості психологічної допомоги дітям ВПО, які пережили травмуючий досвід війни. Методологічну основу становлять системний, компетентнісний, особистісно-діяльнісний, аксіологічний, культурологічний і міждисциплінарний підходи. Використано методи аналізу, синтезу, порівняння, систематизації, узагальнення наукових джерел і структурно-логічного аналізу. Визначено мотиваційно-ціннісний, когнітивно-професійний, емоційно-регулятивний та операційно-діяльнісний компоненти готовності. Їм відповідають аксіологічно-мотиваційний, когнітивно-критичний, емоційно-вольовий і професійно-діяльнісний критерії. Розкрито зміст кожного критерію та конкретизовано показники, що характеризують гуманістичну спрямованість і професійну мотивацію психолога, системність фахових знань, критичне мислення, культурну чутливість, емпатійність, емоційну стійкість, саморегуляцію, стресостійкість і практичну здатність здійснювати діагностичну, консультативну, корекційну, профілактичну та просвітницьку роботу. Обґрунтовано, що всі компоненти перебувають у взаємозв'язку та взаємозумовленості, утворюючи цілісну систему професійної готовності, яка забезпечує ефективне виконання психологом професійних функцій в умовах культурного різноманіття, соціальної невизначеності та підвищеного психоемоційного навантаження. Запропонована структура має цілісний та інтегративний характер і може бути теоретичною основою для розроблення діагностичного інструментарію, визначення рівнів готовності та вдосконалення професійної підготовки психологів до культурно чутливого супроводу дітей ВПО.

Ключові слова: *готовність психологів, професійна діяльність, діти внутрішньо переміщених осіб, полікультурне середовище, компонентно-критеріальна структура, професійна готовність, психологічний супровід, культурна чутливість.*

Постановка проблеми. Повномасштабна війна в Україні призвела до суттєвого збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, значну частину яких становлять діти. Вимушене переміщення супроводжується втратою звичного соціального оточення, порушенням усталених моделей життєдіяльності, переживанням психотравмуючих подій, необхідністю адаптації до нових умов життя та інтеграції у нове соціокультурне середовище. За таких умов, особливого значення набуває готовність психологів до професійної діяльності, яка спрямована на забезпечення психологічної підтримки, соціально-психологічної адаптації, відновлення психоемоційного благополуччя та гармонійного розвитку дітей внутрішньо переміщених осіб.

© Адамчук А.В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що питання професійної підготовки психологів, формування їхніх професійних компетентностей, психологічного супроводу дітей, які пережили травматичні події, а також розвитку міжкультурної компетентності є предметом активного наукового пошуку. Разом із тим недостатньо розробленою залишається проблема теоретичного обґрунтування компонентно-критеріальної структури готовності психологів до професійної діяльності саме з дітьми ВПО у полікультурному середовищі. Відсутність цілісного наукового підходу до визначення її структурних компонентів, критеріїв, показників та взаємозв'язків між ними ускладнює розроблення ефективних програм професійної підготовки та об'єктивне оцінювання рівня готовності майбутніх фахівців. Саме тому наукове обґрунтування компонентно-критеріальної структури готовності психологів до професійної діяльності з дітьми ВПО у полікультурному середовищі є важливою передумовою вдосконалення професійної освіти психологів та підвищення якості психологічної допомоги дітям, які постраждали внаслідок вимушеного переміщення.

Вищевикладені обставини зумовлюють потребу в осмисленні готовності психологів до професійної діяльності з дітьми ВПО в умовах полікультурного середовища та розгляду її як складного багатовимірного утворення. Цілком погоджуємося із міркуваннями Гуркової Т., яка зазначила, що ефективність будь-якої діяльності визначається, насамперед, психологічною та практичною готовністю людини до її виконання [2, с. 317].

Поняття «готовність» є досить широко представленим у науковій літературі та фахових доробках у психології, а саме у роботах: Варій М. [1]; Гуркової Т. [2]; Жванії Т. [4]; Кокун О. [5]; Раєвської Я. [6]; Самойленко О., Лисак П. [7]; Сімко Р. [8] та ін.

За міркуваннями Кобилянської Т., поняття готовності до професійної діяльності розглядається науковцями як категорія теорії діяльності (стан) і розуміється, з одного боку, як результат процесу підготовки, з другого установки на щось, з третього розглядається як інтегративне утворення особистісних особливостей людини (переконання, погляди, риси характеру тощо) і її ситуативних психічних станів (пильність, зібраність, задоволеність тощо) [2, с. 165]. … Психологічний підхід дав можливість розглядати готовність до професійної діяльності як комплекс взаємопов'язаних та взаємозумовлених психологічних якостей, наявність яких має сприяти успішній професійній діяльності [там само, с. 169].

Зауважимо, що у контексті психологічної практики готовність до професійної діяльності розглядається не лише як наявність фахової освіти чи професійних навичок, а як інтегральне особистісно-професійне утворення, що забезпечує здатність фахівця ефективно здійснювати професійні функції в умовах підвищеної складності та невизначеності, кризових ситуацій, соціальної й культурної різноманітності.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне обґрунтування компонентно-критеріальної структури готовності психологів до професійної діяльності із дітьми внутрішньо переміщених осіб у полікультурному середовищі, визначення її структурних компонентів, критеріїв, показників та розкриття їх змістового наповнення як концептуальної основи оцінювання сформованості професійної готовності майбутніх психологів.

Методологія та методи дослідження. Методологічною основою дослідження є системний, компетентнісний, особистісно-діяльнісний, аксіологічний, культурологічний та міждисциплінарний підходи, обґрунтовані автором та Л. Данильчук у попередніх публікаціях [3], які забезпечують комплексний аналіз досліджуваної проблеми.

Для досягнення поставленої мети використано комплекс взаємопов'язаних теоретичних методів дослідження: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та систематизація наукових джерел дали змогу визначити сучасний стан дослідження проблеми професійної готовності психологів до роботи з дітьми ВПО у полікультурному середовищі; метод структурно-логічного аналізу застосовано для визначення взаємозв'язків між компонентами, критеріями та показниками готовності; методи наукової інтерпретації та теоретичного узагальнення забезпечили систематизацію отриманих результатів, формулювання наукових висновків та визначення перспектив подальших досліджень у напрямі вдосконалення професійної підготовки психологів до роботи з дітьми ВПО у полікультурному середовищі.

Виклад основного матеріалу. Психологічна робота з дітьми ВПО має низку специфічних ознак, що безпосередньо впливають на вимоги до професійної готовності фахівця. По-перше, вона відбувається в умовах підвищеної емоційної напруги та вторинної травматизації, оскільки психолог постійно взаємодіє з травматичним досвідом дитини. По-друге, полікультурне середовище зумовлює необхідність урахування культурних відмінностей у сприйнятті травми, емоційного вираження, стилів комунікації та виховних практик.

По-третє, робота з дітьми ВПО часто здійснюється в межах міжвідомчої взаємодії (освітні заклади, соціальні служби, громадські організації), що потребує високого рівня координації та професійної мобільності. У зв'язку з цим готовність психолога набуває характеру професійної адаптивності, що виявляється у здатності гнучко змінювати стратегії допомоги, застосовувати культурно чутливі методи та підтримувати власний психоемоційний ресурс.

Здійснений науковий аналіз дозволяє виокремити такі компоненти та відповідні їм критерії готовності психологів до професійної діяльності з дітьми ВПО в умовах полікультурного середовища:

Мотиваційно-ціннісний компонент характеризує внутрішню спрямованість психолога на здійснення професійної діяльності з дітьми внутрішньо переміщених осіб у полікультурному середовищі, усвідомлення суспільної значущості такої роботи, а також прийняття гуманістичних цінностей і морально-етичних засад психологічної професії.

У науковому дискурсі ціннісна складова зазначеного компонента розглядається крізь призму розуміння професійної діяльності як ціннісно детермінованого процесу, у межах якого особистість фахівця є носієм сформованої системи гуманістичних, соціальних, моральних і професійних цінностей. У практичній діяльності психолога ці цінності визначають не лише етичні межі та нормативні орієнтири професійної поведінки, а й ступінь особистісної залученості фахівця, глибину його професійної відповідальності, характер ставлення до дитини та здатність зберігати стійкість перед складними професійними викликами.

Мотиваційна складова цього компонента, зі свого боку, відображає систему внутрішніх спонукань психолога до виконання професійної діяльності. Вона охоплює спрямованість на надання допомоги дитині, потребу в особистісній і професійній самореалізації через суспільно значущу діяльність, готовність долати труднощі, витримувати тривалі емоційні навантаження та відповідально виконувати професійні обов'язки. У процесі роботи з дітьми ВПО мотивація психолога набуває виразно просоціального й гуманістичного характеру, оскільки пов'язується з прагненням сприяти відновленню психологічної рівноваги дитини, підтримувати її повноцінний розвиток, допомагати подолати наслідки травматичного досвіду та забезпечувати умови для успішної соціальної інтеграції.

Мотиваційно-ціннісному компоненту готовності психолога до професійної діяльності з дітьми ВПО у полікультурному середовищі відповідає *аксіологічно-мотиваційний критерій*. Він відображає гуманістичну спрямованість особистості фахівця, ступінь усвідомлення ним суспільної значущості роботи з дітьми ВПО, рівень сформованості професійних цінностей, переконань і мотивів. Саме цей критерій забезпечує гуманістичний характер психологічної допомоги, її відповідність актуальним потребам дитини, дотримання принципів професійної етики, а також толерантне й неупереджене ставлення психолога до культурного різноманіття.

До змістової структури аксіологічно-мотиваційного критерію доцільно включити низку взаємопов'язаних складових. Передусім це гуманістичні цінності, які виявляються у безумовному прийнятті дитини, повазі до її людської гідності, прав, індивідуальності та унікального життєвого досвіду. Важливою складовою є соціально-професійна відповідальність, що передбачає усвідомлення психологом значення професійної допомоги дітям ВПО як важливого чинника збереження їхнього психічного здоров'я, відновлення внутрішніх ресурсів та забезпечення майбутньої соціальної успішності.

Особливе місце посідає ціннісне ставлення до культурного різноманіття, яке виявляється у готовності фахівця визнавати й поважати культурні, етнічні, мовні та релігійні відмінності, не допускаючи упередженого ставлення, дискримінації, стереотипізації або нав'язування власних культурних норм. До змісту критерію належить також внутрішня мотивація до професійної діяльності, що ґрунтується на стійкому інтересі до роботи з дітьми, прагненні до професійного вдосконалення, постійного саморозвитку та особистісного зростання. Не менш вагомою є орієнтація на здоров'язбереження, яка стосується як підтримання психічного й психологічного благополуччя дитини, так і збереження психологом власної професійної працездатності, емоційної рівноваги та ресурсного стану.

Вважаємо за необхідне наголосити, що функціонування психолога в умовах полікультурного середовища істотно розширює зміст аксіологічно-мотиваційного критерію. Такий професійний контекст потребує від фахівця не лише пасивно толерантного ставлення до представників інших культур, а й активної позиції, спрямованої на створення психологічно безпечного, довірливого та культурно чутливого простору для дитини ВПО. За таких умов ціннісна нейтральність психолога не може вважатися достатньою професійною позицією.

Натомість, особливого значення набуває культурно чутлива мотивація, яка передбачає готовність фахівця адаптувати методи, форми й технології психологічної роботи до культурного контексту дитини, особливостей її родини, системи цінностей, традицій, мови спілкування та попереднього соціального досвіду. Психолог із високим рівнем сформованості аксіологічно-мотиваційного критерію усвідомлює свою професійну роль як своєрідного посередника між дитиною ВПО та новим для неї соціокультурним середовищем. Його професійна діяльність спрямовується не на уніфікацію особистісних проявів дитини, її примусову асиміляцію чи відмову від попередньої культурної належності, а на збереження й підтримку її культурної ідентичності. Водночас, психолог сприяє формуванню позитивної самооцінки дитини, розвитку її здатності конструктивно взаємодіяти з представниками різних культур і виникненню стійкого почуття належності до нової спільноти.

У межах наукового дослідження аксіологічно-мотиваційний критерій готовності психологів до професійної діяльності з дітьми ВПО у полікультурному середовищі доцільно конкретизувати за допомогою системи відповідних показників *до яких належать:* рівень усвідомлення гуманістичної місії професії психолога; вираженість мотивації до роботи з дітьми ВПО; наявність стійких просоціальних установок; сформованість стабільної професійної мотивації до взаємодії з дітьми, які мають досвід вимушеного переміщення; усвідомлення соціальної та гуманістичної місії психологічної допомоги; толерантність, відкритість і неупередженість щодо культурного різноманіття; орієнтація на цінності емпатії, поваги до гідності та культурної ідентичності дитини; готовність до професійної самовіддачі в межах установлених етичних норм; спрямованість на тривалу професійну взаємодію з представниками вразливих соціальних груп; внутрішня готовність працювати в умовах значного емоційного напруження та підвищеної професійної відповідальності.

Отже, аксіологічно-мотиваційний критерій виконує системоутворювальну функцію в загальній структурі готовності психологів до професійної діяльності з дітьми ВПО у полікультурному середовищі та є одним із визначальних чинників ефективності психологічного супроводу. Саме він забезпечує внутрішню узгодженість між професійними знаннями, практичними вміннями, особистісними переконаннями та конкретними діями психолога, завдяки чому професійна діяльність психолога набуває не лише технологічно обґрунтованого, а й гуманістичного, культурно чутливого та особистісно відповідального характеру.

Когнітивно-професійний компонент характеризує рівень професійної обізнаності психолога, сформованість аналітичного мислення, здатність до наукової рефлексії та критичного осмислення психолого-педагогічних ситуацій. Він охоплює систему професійних знань, уявлень, понять і способів мислення, необхідних для результативної роботи з дітьми внутрішньо переміщених осіб у полікультурному середовищі. Саме цей компонент забезпечує усвідомлений, системний, науково аргументований і доказовий характер психологічної допомоги дітям, які пережили вимушене переміщення.

У психологічній науці когнітивна складова професійної готовності трактується як інтегрована сукупність знань, понять, уявлень і теоретичних моделей, що створюють підґрунтя для адекватного розуміння об'єкта професійної діяльності. У контексті психологічного супроводу дітей ВПО в полікультурному середовищі вона охоплює знання з вікової, соціальної, клінічної та кризової психології, психології травми, особливостей міграційних процесів, а також теоретичних засад міжкультурної взаємодії та комунікації.

Водночас, критичний аспект когнітивного компонента передбачає здатність психолога не лише засвоювати й відтворювати професійні знання, а й оцінювати їхню актуальність, наукову обґрунтованість, доцільність і можливості практичного застосування в конкретній професійній ситуації. Саме критичне мислення забезпечує уникнення шаблонних рішень, спрощених висновків і механічного використання стандартних психологічних методик під час роботи зі складними випадками психологічного супроводу дітей ВПО у полікультурному середовищі.

Когнітивно-професійному компоненту готовності психолога до професійної діяльності з дітьми ВПО у полікультурному середовищі відповідає ***когнітивно-критичний критерій***, який характеризує рівень сформованості професійних знань, аналітичних умінь, здатності до наукової рефлексії та критичного мислення, необхідних для ефективного психологічного супроводу дітей. Зміст цього критерію охоплює знання із психології травми, вікової та соціальної психології, основ міжкультурної взаємодії, нормативно-правових засад захисту прав дитини, а також уміння аналізувати професійні ситуації, обґрунтовано оцінювати їх і добирати найбільш доцільні методи психологічної роботи.

До провідних змістових характеристик когнітивно-критичного критерію належать системні знання щодо психологічних наслідків вимушеного переміщення дітей, зокрема особливостей прояву травматичного стресу, підвищеної тривожності, порушень емоційної регуляції, криз ідентичності та інших психоемоційних труднощів. Важливе місце посідає обізнаність із віковими закономірностями психічного розвитку дітей, що забезпечує можливість диференційованого добору форм, методів і технологій психологічної допомоги відповідно до індивідуальних потреб дитини.

Не менш вагомою складовою критерію є знання основ міжкультурної психології, розуміння впливу культурного середовища на особливості емоційних реакцій, поведінкових моделей, способів переживання стресу та формування механізмів психологічної адаптації. Крім того, психолог має усвідомлювати соціально-правовий статус дитини ВПО, що забезпечує комплексний підхід до організації її психологічного супроводу. Важливим показником сформованості критерію є також здатність до наукового аналізу професійних ситуацій, їх аргументованої інтерпретації та прогнозування можливих наслідків психологічного втручання.

Як уже зазначалося, специфіка полікультурного середовища суттєво ускладнює когнітивну складову професійної діяльності психолога, адже вимагає врахування не лише індивідуально-психологічних особливостей дитини, а й широкого спектра соціокультурних чинників, що визначають її світогляд, цінності, поведінку та способи реагування на кризові ситуації. За таких умов фахівець повинен бути здатним до багаторівневого аналізу професійної ситуації, інтегруючи знання різних галузей психології, педагогіки, соціальної роботи та інших суміжних наук.

Критичне мислення у цьому контексті виступає необхідною умовою подолання етноцентричних установок, професійних стереотипів і суб'єктивних упереджень. Воно забезпечує здатність психолога об'єктивно оцінювати власні професійні судження, своєчасно коригувати інтерпретації психологічних явищ, уникати поспішних висновків та будувати індивідуальні стратегії психологічної допомоги дітям ВПО з урахуванням їхнього культурного досвіду, соціального контексту й особистісних особливостей.

Для науково обґрунтованого визначення рівня сформованості когнітивно-критичного критерію готовності психологів до професійної діяльності з дітьми ВПО у полікультурному середовищі доцільно використовувати систему відповідних показників. *До них належать*: обсяг, системність і глибина професійних знань із психології дитинства, вікових та індивідуально-психологічних особливостей дітей; розуміння психологічних наслідків війни, травматичного досвіду й вимушеного переміщення; здатність аналізувати складні психосоціальні ситуації, пов'язані з досвідом вимушеної міграції; уміння критично оцінювати ефективність психологічних технологій діагностики, консультування, корекції та реабілітації; обізнаність у сфері міжкультурної психології та міжкультурної взаємодії; сформованість професійної рефлексії, усвідомлення власних когнітивних обмежень; готовність до безперервного оновлення знань, професійного саморозвитку та наукового вдосконалення.

Таким чином, когнітивно-критичний критерій є однією з провідних складових готовності психологів до професійної діяльності з дітьми ВПО у полікультурному середовищі та виконує інтегративну й регулятивну функції. Він характеризує глибину професійної теоретичної підготовки, рівень розвитку аналітичного й критичного мислення, забезпечує наукову обґрунтованість професійних рішень, сприяє узгодженню ціннісних орієнтацій із практичною діяльністю психолога та істотно знижує ризик поверхового, недостатньо аргументованого або неадекватного психологічного втручання. Саме сформованість цього критерію створює необхідні передумови для ефективної, культурно чутливої та професійно виваженої психологічної допомоги дітям, які пережили вимушене переміщення.

Емоційно-регулятивний компонент характеризує здатність психолога ефективно управляти власними емоційними станами, підтримувати професійну врівноваженість, зберігати психологічну стійкість, самоконтроль і працездатність в умовах тривалого психоемоційного навантаження. У полікультурному середовищі зміст цього компонента суттєво розширюється, оскільки професійна діяльність психолога передбачає емоційно чутливу взаємодію з дітьми різного культурного походження, врахування особливостей їхнього світосприйняття та подолання внутрішніх і міжкультурних бар'єрів, що виникають у процесі професійної комунікації.

Емоційно-регулятивному компоненту готовності психолога до професійної діяльності з дітьми ВПО у полікультурному середовищі відповідає ***емоційно-вольовий критерій***, який відображає рівень сформованості емпатійності, емоційної стійкості, здатності до саморегуляції, профілактики професійного вигорання та збереження психологічної рівноваги в умовах тривалого стресового впливу.

Сучасними науковцями-психологами емоційно-вольова сфера розглядається як інтегративне особистісне утворення, що забезпечує регуляцію поведінки, професійної діяльності та міжособистісної взаємодії. Для практичного психолога вона має особливе значення, адже фахівець виступає не лише носієм професійних знань, методик і технологій, а й важливим емоційним ресурсом для дитини, яка потребує психологічної підтримки.

Емоційна складова цього компонента охоплює здатність психолога до емпатії, співпереживання, емоційного розуміння переживань дитини без втрати професійної дистанції та об'єктивності. Вольова складова, своєю чергою, характеризується сформованістю самоконтролю, витримки, цілеспрямованості, здатності долати труднощі, мобілізувати власні внутрішні ресурси й підтримувати професійну ефективність у складних професійних ситуаціях. У роботі з дітьми ВПО в умовах полікультурного середовища саме поєднання емоційної чутливості та вольової стійкості формує основу психологічної витривалості фахівця.

Емоційно-вольовий критерій готовності психологів до професійної діяльності з дітьми ВПО у полікультурному середовищі відображає рівень розвитку емоційної стабільності, вольової саморегуляції та здатності до професійного самозбереження. Його зміст охоплює низку взаємопов'язаних характеристик. Насамперед це емпатійність, яка виявляється у здатності розуміти, приймати й адекватно інтерпретувати емоційні переживання дитини ВПО, не допускаючи надмірної емоційної ідентифікації з її травматичним досвідом. Важливе місце посідає емоційна стійкість, що проявляється у вмінні підтримувати психологічну рівновагу під час інтенсивного емоційного контакту, кризових ситуацій та роботи з травматичними переживаннями дітей.

Не менш значущою складовою виступає саморегуляція, яка забезпечує контроль власних емоційних реакцій, попередження імпульсивної поведінки, професійних помилок та неефективних способів реагування у складних ситуаціях. До змісту критерію належать також вольова витримка, наполегливість і здатність до тривалої професійної діяльності з дітьми, які перебувають у стані психоемоційної дезадаптації. Особливого значення набуває здатність психолога протидіяти професійному вигоранню, що є однією з визначальних умов ефективної роботи в ситуаціях систематичного контакту з дитячою травмою, кризовими переживаннями та наслідками вимушеного переміщення.

Специфіка полікультурного середовища висуває до емоційно-вольової готовності психолога додаткові професійні вимоги. Представники різних культур можуть по-різному виражати емоції, інтерпретувати переживання, демонструвати ставлення до психологічної допомоги та використовувати різні моделі емоційної взаємодії. У зв'язку з цим психолог повинен володіти високим рівнем емоційної гнучкості, толерантністю до невизначеності, здатністю стримано реагувати на нестандартні ситуації та враховувати культурно зумовлені особливості емоційної поведінки дітей.

Емоційно-вольова готовність у полікультурному контексті передбачає сформованість уміння розпізнавати культурно обумовлені способи прояву емоцій, уникати помилкових інтерпретацій поведінки дітей та будувати професійну взаємодію на засадах поваги, довіри й психологічної безпеки. Водночас вольовий компонент забезпечує здатність психолога послідовно дотримуватися професійної позиції навіть у ситуаціях міжкультурного непорозуміння, конфлікту чи підвищеного емоційного напруження.

Для наукового аналізу й емпіричного оцінювання рівня сформованості емоційно-вольового критерію готовності психологів до професійної діяльності з дітьми ВПО у полікультурному середовищі доцільно використовувати систему відповідних показників, *а саме:* рівень розвитку емпатійності та емоційної чутливості; здатність до ефективної емоційної саморегуляції; показники стресостійкості, психологічної витривалості й толерантності до фрустрації; сформованість вольових якостей, зокрема самоконтролю, відповідальності, наполегливості та дисциплінованості; наявність умінь і навичок профілактики професійного виснаження, емоційного вигорання та підтримання власного психологічного благополуччя.

Загалом, емоційно-вольовий критерій готовності психологів до професійної діяльності з дітьми ВПО у полікультурному середовищі виконує регулятивну та стабілізуючу функції у структурі професійної готовності. Він характеризує рівень емоційної зрілості, стресостійкості, саморегуляції та вольової організованості фахівця, забезпечує його здатність підтримувати результативну професійну взаємодію навіть у складних, кризових та емоційно насичених ситуаціях. Сформованість цього критерію мінімізує негативні наслідки вторинної травматизації, запобігає професійному вигоранню, підтримує психологічне здоров'я фахівця та створює необхідні умови для довготривалого, ефективного й гуманістично спрямованого психологічного супроводу дітей внутрішньо переміщених осіб.

Операційно-діяльнісний компонент характеризує рівень практичної готовності психолога до професійної діяльності з дітьми внутрішньо переміщених осіб у полікультурному середовищі. Він відображає сформованість системи професійних умінь, практичних навичок, способів діяльності та професійного досвіду, що забезпечують результативне виконання діагностичної, консультативної, корекційної, профілактичної й просвітницької роботи. Саме цей компонент інтегрує мотиваційно-ціннісні установки, професійні знання та емоційно-вольову готовність у реальну практику психологічної допомоги.

У структурі професійної готовності операційно-діяльнісний компонент виконує інтегративну функцію, оскільки забезпечує практичне застосування професійних компетентностей у конкретних умовах психологічної діяльності. Він охоплює здатність психолога планувати й організовувати професійний супровід, здійснювати психодіагностику, добирати адекватні методи консультування, психокорекції та психологічної підтримки, а також оцінювати ефективність власної професійної діяльності відповідно до індивідуальних потреб дитини.

Операційно-діяльнісному компоненту готовності психологів до професійної діяльності з дітьми ВПО у полікультурному середовищі відповідає *професійно-діяльнісний критерій,* який характеризує рівень сформованості практичних професійних умінь і навичок, необхідних для реалізації психологічного супроводу дітей, що пережили вимушене переміщення. Він відображає здатність фахівця ефективно реалізовувати професійні функції, інтегруючи теоретичні знання, етичні принципи, емоційну компетентність і практичний досвід у процесі розв'язання реальних професійних завдань.

До змісту професійно-діяльнісного критерію належить насамперед сформованість умінь здійснювати комплексну психодіагностику психоемоційного стану дітей ВПО, визначати їхні актуальні психологічні потреби, оцінювати рівень адаптації, виявляти фактори ризику та прогнозувати можливі труднощі подальшого розвитку. Не менш важливими є навички індивідуального й групового психологічного консультування, психокорекційної роботи, кризового втручання, психологічної профілактики та психоедукації дітей, їхніх батьків і педагогів.

Важливим складником критерію є здатність психолога використовувати сучасні психодіагностичні методики, інноваційні технології психологічної допомоги та адаптувати професійний інструментарій до індивідуальних особливостей дитини й умов полікультурного середовища. Особливого значення набуває вміння вибудовувати ефективну професійну взаємодію з родинами дітей, педагогічними працівниками, соціальними службами, медичними фахівцями та представниками інших інституцій, забезпечуючи міжвідомчу співпрацю й комплексний характер психологічного супроводу.

Умови полікультурного середовища значно розширюють зміст професійно-діяльнісного критерію, оскільки вимагають від психолога здатності адаптувати професійні технології до культурних, мовних, релігійних і соціальних особливостей дітей різного походження. Фахівець повинен уміти встановлювати довірливий контакт із дитиною незалежно від її культурної належності, уникати дискримінаційних проявів, демонструвати культурну чутливість і забезпечувати рівний доступ до якісної психологічної допомоги.

Професійно-діяльнісний критерій також передбачає сформованість навичок міжпрофесійної взаємодії, командної роботи та координації спільної діяльності з іншими спеціалістами, залученими до підтримки дитини ВПО. Водночас важливими складовими є здатність оперативно приймати професійні рішення у складних ситуаціях, гнучко реагувати на зміни психологічного стану дитини, модифікувати програму психологічного супроводу відповідно до динаміки її розвитку та оцінювати результативність реалізованих заходів.

Для емпіричного визначення рівня сформованості професійно-діяльнісного критерію готовності психологів до професійної діяльності з дітьми ВПО у полікультурному середовищі доцільно використовувати систему взаємопов’язаних показників. *До них належать*: уміння здійснювати психологічну діагностику й оцінювання психоемоційного стану дітей; здатність організовувати індивідуальне та групове психологічне консультування; володіння сучасними методами психокорекційної, психотерапевтичної, профілактичної й просвітницької роботи; уміння розробляти та реалізовувати індивідуальні програми психологічного супроводу; навички професійної взаємодії з батьками, педагогами та фахівцями мультидисциплінарної команди; здатність адаптувати професійні методики до умов полікультурного середовища; сформованість умінь оцінювати ефективність психологічної допомоги та здійснювати професійну рефлексію результатів власної діяльності.

Отже, професійно-діяльнісний критерій завершує структуру готовності психологів до професійної діяльності з дітьми внутрішньо переміщених осіб у полікультурному середовищі, інтегруючи мотиваційно-ціннісні орієнтації, систему професійних знань і емоційно-вольову зрілість у практичну площину професійної діяльності. Він відображає реальний рівень професійної компетентності психолога, його здатність ефективно застосовувати сучасні технології психологічної допомоги, забезпечувати культурно чутливий супровід дітей ВПО та реалізовувати комплексний, гуманістично орієнтований і науково обґрунтований підхід до розв'язання професійних завдань.

Висновки. Отже, обґрунтована компонентно-критеріальна структура дає змогу цілісно оцінювати професійну готовність психологів до роботи з дітьми ВПО у полікультурному середовищі. Вона може використовуватися як концептуальна основа для вдосконалення змісту професійної підготовки психологів, розроблення критеріїв діагностики, визначення рівнів сформованості готовності та створення відповідних освітніх і професійно-розвивальних програм. Особливістю запропонованої компонентно-критеріальної структури є врахування полікультурного контексту професійної діяльності психолога.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо в розробці та апробації діагностичного інструментарію для визначення рівнів сформованості кожного компонента і критерію готовності психологів до професійної діяльності з дітьми ВПО у полікультурному середовищі. Важливим напрямом є також визначення якісних і кількісних характеристик високого, середнього та низького рівнів готовності, встановлення взаємозв'язків між окремими показниками та перевірка їхньої валідності й надійності.

Список літератури:

1. Варій М. Й. Загальна психологія : підр. [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій [3-тє вид.]. К. : Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.

2. Гуркова Т. Дефініція поняття «готовність» у психолого-педагогічній літературі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 9 (103). С. 317–329. DOI: https://doi.org/10.24139/2312-5993/2020.09/317-329

3. Данильчук Л., Адамчук А. Методологічні принципи дослідження проблеми професійної діяльності психологів із дітьми внутрішньо переміщених осіб у полікультурному середовищі. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія*. 2025. (1 (66). 41–45. DOI https://doi.org/10.32689/maup.psych.2025.1.6

4. Жванія Т. В. Готовність до професійної діяльності в психології: теоретичний аналіз. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2015. Вип. 50. С. 69–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_psykhol_2015_50_11

5. Кокун О.М. Зміст та структура психологічної готовності фахівців до екстремальних видів діяльності. *Проблеми екстремальної та кризової психології. Збірник наукових праць.* 2010. Вип. 7. С. 182–190. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/1728/1/Кокун_стаття_2010_1.pdf

6. Раєвська Я. М. Концепт особистісної траєкторії готовності фахівців соціальної сфери до міжпрофесійної взаємодії. *Теорія і практика сучасної психології.* 2020. №1. Т. 3 С. 98–103. DOI https://doi.org/10.32840/2663-6026.2020.1-3.17

7. Самойленко О., Лисак П. Психологічна готовність особистості як предмет наукового дослідження. *Збірник наукових праць Національної академії Державної Прикордонної Служби України Серія: психологічні науки*. 2019. № 2(13). С. 232–241.

8. Сімко Р. Поняття готовності до професійної діяльності на сучасному етапі розвитку психологічної науки. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*. 2019. 13. https://doi.org/10.32626/2227-6246.2011-13.%p

9. Тетяна Кобилянська. Характеристика готовності до професійної діяльності як педагогічної категорії. *Молодь і ринок.* 2018. № 11(166) С. 164–170. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2018.152285

Adamchuk A.V. COMPONENT-AND-CRITERION STRUCTURE OF PSYCHOLOGISTS' READINESS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY WITH CHILDREN OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN A MULTICULTURAL ENVIRONMENT

The article provides a theoretical substantiation of the component-and-criterion structure of psychologists' readiness for professional activity with children of internally displaced persons in a multicultural environment. The relevance of the study is determined by the need to improve the quality of psychological support provided to children of internally displaced persons who have experienced the traumatic consequences of war. The

methodological framework is based on the systemic, competence-based, personality-and-activity, axiological, cultural, and interdisciplinary approaches. The research employs methods of analysis, synthesis, comparison, systematization, generalization of scientific sources, and structural-logical analysis. Components of psychologists' readiness are identified: motivational-value, cognitive-professional, emotional-regulatory, and operational-activity. These correspond to the following criteria: axiological-motivational, cognitive-critical, emotional-volitional, and professional-activity. The content of each criterion is revealed, and the indicators characterizing the psychologist's humanistic orientation and professional motivation, systematic professional knowledge, critical thinking, cultural sensitivity, empathy, emotional resilience, self-regulation, stress resistance, and practical ability to carry out diagnostic, counseling, corrective, preventive, and psychoeducational activities are specified. It is substantiated that all components are interrelated and mutually conditioned, forming an integral system of professional readiness that ensures the effective performance of psychologists' professional functions under conditions of cultural diversity, social uncertainty, and increased psycho-emotional demands. The proposed structure is holistic and integrative in nature and may serve as a theoretical basis for developing diagnostic tools, determining levels of readiness, and improving the professional training of psychologists for culturally sensitive support of children of internally displaced persons.

Keywords: *psychologists' readiness, professional activity, children of internally displaced persons, multicultural environment, component-and-criterion structure, professional readiness, psychological support, cultural sensitivity.*

Дата першого надходження статті до видання: 15.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 23.10.2026